

Старинський М. В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки,
Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету
<https://orcid.org/0000-0003-2661-5639>*

ФУНКЦІЇ ПРИНЦИПІВ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРИ ПРИТЯГНЕННІ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

**JEL Classification: K19
SECTION “Law”: Право**

Анотація. Стаття присвячена дослідженню функцій принципів юридичної відповідальності при притягненні іноземців до адміністративної відповідальності. В своїй основі принципи юридичної відповідальності складають цілісну систему, що містить в собі найбільш фундаментальні, закономірні та стійкі зв'язки, на яких базується юридична відповідальність. Їх сутність проявляється в тому, що вони є: а) вихідними засадами та ідеями функціонування і реалізації юридичної відповідальності; б) концептуальними умовами притягнення порушника до відповідальності в) критерієм розвитку та вдосконалення інституту відповідальності; г) основні засади, що мають прямий характер, які використовуються для одноманітного застосування закону. В процесі дослідження автор приходить до висновку, що притягнення іноземців та осіб без громадянства до адміністративної відповідальності дає можливість забезпечити режим правопорядку на території України, що встановлений чинним законодавством. Враховуючи особливості наслідків притягнення іноземців та осіб без громадянства, особливої важливості в цьому процесі набувають принципи юридичної відповідальності. При їх застосуванні, вони виконують ряд функцій, що дає можливість в повній мірі забезпечити всезагальну рівність передбачену Конституцією України. До основних функцій принципів юридичної відповідальності при притягненні іноземців та осіб без громадянства можна віднести системоутворюючу, інтегруючу, стабілізаційну, гносеологічну та гарантійну функції.

Ключові слова: іноземці, особи без громадянства, адміністративна відповідальність, адміністративна відповідальність іноземців, принципи адміністративної відповідальності, функції принципів адміністративної відповідальності.

Abstract. After gaining independence, Ukraine set the direction of its development to build an independent and democratic state. At the basis of its development, our state placed the greatest values - life and health and the rights and freedoms of a person and a citizen, which was objectified in the formation of a human-centered model of the functioning of the state in the person of its authorized bodies.

The article is devoted to the study of the functions of the principles of legal responsibility when bringing foreigners to administrative responsibility. At its core, the principles of legal responsibility comprise a whole system that contains the most fundamental, regular, and stable connections on which legal responsibility is based. Their essence is manifested in the fact that

they are: a) basic principles and ideas of the functioning and realization of legal responsibility; b) conceptual conditions for bringing the violator to justice c) criteria for the development and improvement of the institution of responsibility; d) basic principles of a direct nature, which are used for the uniform application of the law. In the research process, the author concludes that bringing foreigners and stateless persons to administrative responsibility makes it possible to ensure the regime of law and order on the territory of Ukraine, which is established by the current legislation. Taking into account the peculiarities of the consequences of attracting foreigners and stateless persons, the principles of legal responsibility acquire special importance in this process. When applied, they perform several functions that make it possible to fully ensure the universal equality provided for by the Constitution of Ukraine. System-forming, integrating, stabilization, epistemological, and guarantee functions can be attributed to the main functions of the principles of legal responsibility when attracting foreigners and stateless persons.

Keywords: foreigners, stateless persons, administrative responsibility, the administrative responsibility of foreigners, principles of administrative responsibility, functions of the principles of administrative responsibility.

Вступ

Україна, отримавши незалежність, напрямками свого розвитку поставила побудову незалежної та демократичної держави. В основу свого розвитку наша держава поклала найбільші цінності – життя і здоров'я та права і свободи людини і громадянина, що об'єктивувалось у формуванні людиноцентристської моделі функціонування держави в особі її уповноважених органів.

На сьогодні питання забезпечення прав і свобод громадян на території України хоча і викликають певні застереження проте знаходиться на достатньо високому рівні. Разом з цим, враховуючи процеси глобалізації, як процеси направлені на економічну, політичну та культурну міжнародну інтеграцію і уніфікацію, наша держава є відкритою та гостинною. В силу цього на її територію потрапляє велика кількість іноземних громадян та осіб без громадянства. В процесі перебування на території України іноземці та особи без громадянства з різних причин вчиняють дії, які кваліфікуються як порушення існуючого правопорядку і такі особи притягаються до відповідальності. При цьому, інколи такі правопорушення вчиняються за відсутності усвідомлення іноземцем того, що його дії є на території України правопорушенням. В цьому зв'язку виникає питання задіяння ефективного механізму захисту прав і свобод іноземних громадян та осіб без громадянства використовуючи всі наявні у держави можливості.

Враховуючи те, що на території України усі люди є рівними у своїх правах виникає питання виявлення того спільного, що дає можливість ефективно застосовувати механізми захисту прав і свобод та чинного законодавства не дивлячись на громадянство. З нашої точки зору таким спільним є принципи юридичної відповідальності як універсальні засадничі, фундаментальні положення, що виражають сутність і призначення юридичної відповідальності, а також визначають закономірності її функціонування та порядку реалізації. Саме принципи юридичної відповідальності та їх ефективне застосування дають можливість поновлювати режим правопорядку та забезпечувати дотримання прав і законних інтересів людини і громадянина не дивлячись на її громадянство чи його відсутність.

Разом з тим питання ролі принципів юридичної відповідальності при притягненні до адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства у вітчизняній юридичній науці практично не підіймалось, наслідком чого стала відсутність наявності єдиного науково обґрунтованого підходу до застосування принципів юридичної відповідальності при притягненні до адміністративної відповідальності іноземців.

Аналіз наукових досліджень. Питаннями, що розкривають загальні засади та сутність адміністративної відповідальності займалось досить велика кількість вітчизняних науковців. Серед

найбільш значимих варто вказати на праці таких вчених як О.Ф. Андрійко, Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, В.В. Зуй, В.К. Колпаков, Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюк, Є.Б. Кубко, Д.М. Лук'янець та інші. В своїх роботах вони досліджували сутність адміністративної відповідальності її особливості та підстави. Також в рамках поглиблення теорії адміністративної відповідальності був досліджений адміністративно-правовий феномен[6] та розроблена теорія адміністративно-деліктних відносин[8].

Питаннями відповідальності іноземних громадян та осіб без громадянства також приділяли свою увагу вітчизняні вчені. Зокрема цієї проблематики в своїх роботах торкалися такі дослідники як В.М. Галуцько, В.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, Р.М. Ляшук, Р.М. Мартянова та інші. В своїх роботах дослідники розкривали сутність адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства, зосереджували свою увагу на процесуальних аспектах цієї проблематики, а також торкалися питань відповідальності за порушення міграційних правил. Разом з цим питанням ролі принципів юридичної відповідальності при притягненні до адміністративної відповідальності практично не приділялась увага.

Враховуючи вище викладене *метою* нашої розвідки є дослідження принципів юридичної відповідальності, а завданням – встановлення їх функцій при притягненні до адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства.

Результати

Виявлення функцій принципів адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства вимагає короткого окреслення таких явищ як юридична відповідальність та виділення її принципів.

Як показує аналіз навчальної та наукової літератури, в якій висвітлюються питання пов'язані з юридичною відповідальністю, сформовані в теорії права уявлення про юридичну відповідальність в своїй переважній більшості пов'язують її з примусовою діяльністю держави, з реакцією держави на різного роду правопорушення. При цьому до її ознак найчастіше відносять: а) наявність правопорушення як конкретного факту поведінки, юридичну кваліфікацію якого вміщено в законі як підставу для відповідальності; б) наявність правової основи, яку становлять правові норми (норми закону); в) використання державного примусу, що спирається на організовану силу; г) настання певних негативних наслідків для правопорушника, що мають особистий, майновий, організаційний характер; д) наявність особливої процесуальної форми покладення та реалізації відповідальності.

При цьому юридична відповідальність вважається одним з найбільш значущих інструментів розбудови правової держави та підтримання правопорядку на території держави. Разом з цим найбільш ефективного здійснення та реалізація юридичної відповідальності є можливим за умови дотримання основоположних принципів, якими повинні керуватись уповноважені державою органи.

У юридичній науці традиційно, при дослідженні принципів юридичної відповідальності, розкривається зміст окремих принципів юридичної відповідальності. При цьому розкриття їх правової природи та сутності в їх сукупності практично не здійснюється.

Аналізуючи наукові праці, в яких ретранслюються підходи до сприйняття принципів юридичної відповідальності, ми можемо говорити про те, що переважна більшість сприймають їх як відправні ідеї закріплені в чинному законодавстві, що характеризують зміст і сутність юридичної відповідальності та визначають її законодавчий розвиток і практику застосування. Таке сприйняття принципів юридичної відповідальності дає можливість виділити такі їх ознаки як те, що вони: а) закріплені в системі правових норм; б) мають формальний вираз; в) є загальнообов'язковими.

Досліджуючи принципи юридичної відповідальності, більшість науковців погоджуються, що основними з них є принципи законності, справедливості та гуманізму. В цілому можна погодитись з такою позицією, оскільки виділенні інших принципів юридичної відповідальності є можливим

через виокремлення окремих складових згаданих принципів. Зокрема, за слушною думкою Т. Грек, принцип законності об'єктивується у таких трьох принципах, які є його складовими як: а) принцип настання відповідальності лише за неправомірні дії, б) принцип застосування відповідальності на засадах визначених законом; в) принцип відповідності міри покарання вчиненому правопорушенню[3, с. 42]. Принцип справедливості об'єктивується в сукупності таких принципів як: а) принцип рівності перед законом; б) принцип індивідуальності покарання; в) принцип презумпції невинуватості. В свою чергу принцип гуманізму охоплює собою такі принципи як: а) принцип виключення із заходів відповідальності покарання способів покарання, що принижують людську гідність; б) принцип надання суб'єктові правопорушення права на захист; в) принцип звільнення від свідчення проти себе та близьких родичів[9, с. 27].

В своїй основі принципи юридичної відповідальності складають цілісну систему, що містить в собі найбільш фундаментальні, закономірні та стійкі зв'язки, на яких базується юридична відповідальність. Їх сутність проявляється в тому, що вони є: а) вихідними засадами та ідеями функціонування і реалізації юридичної відповідальності; б) концептуальними умовами притягнення порушника до відповідальності в) критерієм розвитку та вдосконалення інституту відповідальності; г) основні засади, що мають прямий характер, які використовуються для одноманітного застосування закону[2, с. 49].

Перед розкриттям функцій принципів адміністративної відповідальності іноземних громадян та осіб без громадянства варто звернути увагу на кілька моментів, серед яких поняття адміністративної відповідальності та особливості адміністративної відповідальності іноземних громадян та осіб без громадянства.

Відповідно до вітчизняного законодавства, адміністративна відповідальність – це відповідальність за вчинення адміністративного проступку (правопорушення). Вона характеризується негативної реакцією держави на протиправні прояви поведінки фізичних осіб (в деяких випадках юридичних осіб) шляхом встановлення відповідних правил, заборон і адекватних правопорушенням санкцій щодо порушників. Вона має всі ознаки юридичної відповідальності, оскільки є її різновидом[1, 434]. Враховуючи це, ми можемо повністю погодитись з думкою про те, що адміністративна відповідальність це різновид юридичної відповідальності, що є сукупністю адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку з застосуванням уповноваженими органами (посадовими особами) до осіб, що вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій – адміністративних стягнень[1, с. 435].

Характеризуючи адміністративну відповідальність іноземців та осіб без громадянства, слід акцентувати увагу на ряді важливих нормативних положень. Україна проголосила себе правовою та демократичною державою. Відповідно до цього постулату в ст. 3 Конституції України закріплене положення відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Стаття 21 наголошує на тому, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. При цьому, відповідно до ст. 26 Конституції іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України[7].

Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачені особливості притягнення до адміністративної відповідальності іноземців. Зокрема, відповідно до ст. 16 іноземці і особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з громадянами України. Питання про відповідальність за адміністративні правопорушення, вчинені на території України іноземцями, які згідно з чинними законами та міжнародними договорами України користуються імунітетом від адміністративної юрисдикції України, вирішуються дипломатичним шляхом[5]. Разом з цим, чинне законодавство містить такі особливості адміністративної відповідальності іноземців як особливі наслідки. Так,

відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іноземець або особа без громадянства можуть бути примусово повернуті в країну походження або третю країну, якщо їх дії порушують законодавство про правовий статус іноземців та осіб без громадянства або суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку, або якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України[4].

Зазначена особливість є значною оскільки іноземець чи особа без громадянства в процесі застосування зазначених наслідків позбавляється свого місця перебування і потрапляє в ситуацію життєвої невизначеності, яка інколи може радикально вплинути на гарантію та захист його прав та інтересів. У зв'язку з цим, застосування норм чинного законодавства України набуває особливої важливості, а враховуючи те, що наша держава визнала рівними всіх людей, постає закономірне питання про механізм забезпечення цієї рівності в аспекті застосування чинного законодавства. З нашої точки зору, таким механізмом є застосування принципів юридичної відповідальності при притягненні іноземців та осіб без громадянства до адміністративної відповідальності.

Таке твердження можна обґрунтувати наступним чином. Принципи юридичної відповідальності в своїй основі складають цілісну систему, яка при її функціонуванні, дає можливість застосовувати норми права без особистісно, тобто не враховувати різницю в кольорі шкіри, релігійної приналежності, громадянства чи його відсутності і та ін. Ця система охоплює собою весь масив нормативних актів, які передбачають можливість уповноважених органів (посадових осіб) застосовувати заходи впливу за адміністративні проступки. У зв'язку з цим, ми можемо стверджувати, що принципи юридичної відповідальності мають об'єднуючу властивість і виконують системоутворюючу і інтегруючі функції.

Підтримання правопорядку в державі за допомогою адміністративної відповідальності має здійснюватися постійно, у будь-яких умовах, в тому числі і в умовах зміни чи трансформації соціальних відносин. У зв'язку з цим, в тих випадках, коли чинне законодавство має певні прогалини чи відносини які мають ознаки адміністративно-деліктних детально не врегульовані, принципи права використовуються для подолання прогалин та виконують стабілізаційну функцію.

Також через застосування принципів юридичної відповідальності при притягненні іноземців та осіб без громадянства до адміністративної відповідальності, в разі виявлення прогалин чинного законодавства, відбувається його вивчення і вдосконалення. У цьому разі принципи юридичної відповідальності відіграють роль ціннісного орієнтиру та виконують гносеологічну (пізнавальну) функцію.

В загальному плані, при застосуванні адміністративної відповідальності до іноземців та осіб без громадянства, використання уповноваженими органами чи посадовими особами принципів юридичної відповідальності дає можливість в повній мірі забезпечити передбачені Конституцією України загальну рівність. Це дає підстави говорити про виконання принципами юридичної відповідальності гарантійної функції.

Висновки

Таким чином, підсумовуючи викладене можемо зазначити наступне. Притягнення іноземців та осіб без громадянства до адміністративної відповідальності дає можливість забезпечити режим правопорядку на території України, що встановлений чинним законодавством. Враховуючи особливості наслідків притягнення іноземців та осіб без громадянства, особливої важливості в цьому процесі набувають принципи юридичної відповідальності. В своїй основі, при їх застосуванні, вони виконують ряд функцій, що дає можливість в повній мірі забезпечити всезагальну рівність передбачену Конституцією України. До основних функцій принципів юридичної відповідальності при притягненні іноземців та осіб без громадянства можна віднести системоутворюючу, інтегруючу, стабілізаційну, гносеологічну та гарантійну функції.

Список використаної літератури

1. Адміністративне право України. Академічний курс: Підручник.: У двох томах. Том 1: загальна частина. Ред. Колегія: В.Б. Аверьянов (голова). К.: Юридична думка, 2007. С. 435 (592.)
2. Болсунова О.М. Сутнісні засади принципів юридичної відповідальності. Часопис Київського університету права. 2010. №4. С. 48-52.
3. Грек Т.Б. Правова природа юридичної відповідальності: поняття, принципи та види. Адвокат. №10(121) 2010. С. 41-45
4. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 19-20, ст.179. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122 (з наступними змінами і доповненнями). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
6. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: Монографія. К.: Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
7. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 (з наступними змінами і доповненнями). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Лукянець Д.М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання. Монографія. Суми: Університетська книга. 2006. 367 с.
9. Подковелко Т.О., Павелко Л.В. Принципи юридичної відповідальності: зміст та основні критерії класифікації. Порівняльно-аналітичне право. №7. 2014. С. 26-29